

ІСТОРИЧНІ ТРАНСФОРМАЦІЇ СОЦІАЛЬНО-КОМУНІКАЦІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ: ЕТАПИ ТА МЕХАНІЗМИ

У статті розглянуто основні етапи становлення соціально-комунікаційної діяльності, що пов'язані з біологічними можливостями людини, потребами встановлення суспільних зв'язків та розвитку суспільства. Визначено біосоціальний, дописемний, писемний та електронний етапи розвитку комунікаційної діяльності. Проаналізовано елементи механізму трансформації соціально-комунікаційної діяльності. До механізмів трансформації соціально-комунікаційної діяльності зараховано поетапну зміну засобу комунікації, засобів комунікаційної діяльності та виробництва, предмета комунікаційної праці.

Ключові слова: соціально-комунікаційна діяльність, фактори розвитку, етапи, трансформація.

I. Вступ

У суспільній історії початком соціальної взаємодії визнають усвідомлення необхідності й формування мотиву передачі смислу, мети, що спонукає до встановлення взаємодії з іншим суб'єктом. Коріння суспільної взаємодії, зокрема комунікації, слід шукати в узгодженій, координованій поведінці людей. Поведінковий акт стає комунікативним актом. Біорелевантне, за Ю. Степановим, стає семіотичним [25].

На основі узагальнення знань про соціальну комунікацію науковці дійшли висновку щодо необхідності її розгляду як соціально умовленого виду діяльності [11; 24]. У психології, соціології це з'ясовували через спілкування та його комунікаційну функцію [15; 17]; у лінгвістиці – через актуалізацію комунікативної функції мови в різноманітних мовленнєвих ситуаціях [14; 30]. Ключове місце в комунікаційній проблематиці посідає механізм, який перетворює індивідуальний процес передачі та сприйняття інформації на соціально значущий процес персонального й масового впливу.

Поняття “спілкування” використовується в психології й означає процес встановлення та розвитку контактів між людьми в умовах спільної діяльності з метою обміну інформацією [14]. Цей механізм закладений у мовленнєвій діяльності людей – саме в ній реалізуються соціально зумовлені норми й правила спілкування [14], а також комунікаційної поведінки [17]. Комунікація виникає з усвідомлення потреби та формування мотиву певного смислу, а також мети, заради якої виникає потреба в іншому суб'єкті. Щоб комунікація відбулася, людина повинна втілити зміст своїх думок ідей, бажаної дії в комунікаційне повідомлення. Комунікаційне повідомлення набуває форми в матеріальному просторі й часі буття людини. У прос-

торі воно повинно бути закріплено в певній фізичній матеріальній формі або являти собою таку форму. Під час комунікаційної дії повідомлення повинно відповідати можливостям збереження, транспортування, систематизації. Подібні маніпуляції з комунікаційним повідомленням набувають ознак комунікаційного процесу, елементи якого в історичному часі й просторі набувають своїх специфічних форм, способів створення та передачі, отримання й споживання інформації. Але, незважаючи на багатоаспектний розгляд діяльнісних аспектів комунікації, комплексного розгляду поступового розгортання соціально-комунікаційної діяльності як суспільно-історичної практики в літературі не спостерігається. У межах теорії соціальних комунікацій зазвичай обговорюють лише певні напрями розгляду соціально-комунікаційної діяльності, зокрема соціологічний, культурологічний, інформаційний, маскомунікаційний, бібліотечний.

II. Постановка завдання

Метою статті є з'ясувати основні історичні етапи становлення соціально-комунікаційної діяльності, фактори, що вплинули на цей процес, а також визначити складові механізму її трансформації.

III. Результати

При вивченні історичних аспектів виникнення соціальної комунікації, соціальної взаємодії загалом науковці звертаються до особливостей психологічної поведінки людини, виходу її з природи в межі соціальності.

Первинною формою людської взаємодії вважають невербальні засоби, такі як: звук, жест, міміка, рух. Ці аспекти становлення комунікаційної поведінки людини докладно вивчали в межах психології Л. Виготський, О. Леонтьєв, О. Лурія, Р. Рубінштейн та інші. Їх праці сформували базове підґрунття для поширення вивчення феномена спілкування та комунікації в лінгвістиці, соціології, соціальній психології, теорії комунікацій. Як

вважає Ф. Бацевіч, з психологічної точки зору будь-яка діяльність має свою структуру та містить процес об'єктно-предметних трансформацій світу, що відображається [1, с. 31]. Це положення сходиться до психологічних теорій діяльності Л. Виготського, О. Леонтьєва. Саме О. Леонтьєву належить структурно-функціональний аналіз феномена діяльності людини як відображення психофізіологічних функцій роботи мозку. Природно, що ці функції вплинули на невербальну комунікацію. Це підтверджено новітніми дослідженнями вербальної й невербальної комунікації, їх зв'язку в процесі мовлення [31].

Початок систематичного вивчення невербальної комунікації фахівці пов'язують з працею Й.К. Лафатера (1714–1804) під назвою "Искусство познавать людей по физиогномиям" [16]. У 70–90-х рр. сформувалися потужні засади введення невербальної поведінки до комунікаційних структур соціальної взаємодії та управління [19]. Ретроспективу розвитку знань про невербальну комунікацію, підходи до вивчення форм та мови невербальної поведінки людей розглядає А. Лагун. Автор зазначає, що найбільшим результатом вивчення невербальної поведінки в психології стало відкриття комунікаційної функції її мови та визначення невербальної комунікації як окремого самостійного явища, а також розрізнення невербально-го спілкування й невербальної комунікації [16, с. 119].

Невербальна комунікація має різні прояви, наприклад, мова тіла (міміка, жести), індивідуальні особливості голосу (інтонація, тембр), фізичні характеристики (форма та розмір тіла), дотики, просторове розміщення, час, одяг і прикраси, передача інформації через кольори, музику, їжу тощо [8, с. 13–35]. У теорії соціальних комунікацій ці засоби також розглядають на певному рівні теоретизації, який належить до прикладних аспектів або використовується при розгляді еволюційних аспектів розвитку комунікації в суспільстві [1; 11; 24; 29].

У процесі налагодження й розвитку невербальної комунікації закладено основи знаково-символьного засобу соціальної комунікації та невербальної системи дій людини.

До ранніх концепцій появи мови належить концепція копіювання звуку чи ономотопетична гіпотеза, яку фахівці пов'язують з діями античного Демокритом та Платоном [13]. Сплило багато часу, доки перебільшена значення цієї гіпотези було подолане.

Розвиток людини як соціальної істоти відбувався одночасно з мовою на основі взаємовпливу та взаємозумовленості праці, мови й свідомості (мислення). Спільна діяльність була умовою породження мови. Відтоді вона набула раціональності та методичності, тобто сформувалася як мова люди-

ни. Як відомо, об'єктом дослідження у філософії структуралізму культура виступає як сукупність знакових систем (мова, мистецтво, мода, наука тощо), які вивчають, відображаючи первинність синхронії над діахронією. Основні принципи структурного підходу сформульовані в працях Ф. де Соссюра, Л. Ельмслева, У. Еко та ін. [27]. Суто біологічний погляд на походження мови доповнився включенням до теоретизації механізмів мовлення й асоціації з відображенням навколишнього середовища та мовними знаками.

Таким чином, можна сформулювати положення про наявність біосоціального етапу в становленні соціально-комунікаційної діяльності, де різні її форми базувалися на природних можливостях взаємодії людини, що закладені в її психофізіологічній структурі. Мозок, слух та звук були основою формування знаково-символьної взаємодії в межах людської спільноти. Інформаційно-культурологічний аналіз цього процесу зробив Є. Семенюк [23, с. 5–8]. Згодом природні можливості комунікаційної діяльності доповнилися штучними засобами, до яких, насамперед, належить мова. Наука поставила в один ряд природну мову (жест) і соціальну (знак – слово), що в єдності створюють матерію буття людини, забезпечують форми її спільної діяльності, пізнання та інтеракційний процес у суспільстві. Розвиток суспільної взаємодії на початковому етапі формувалася на основі інтонаційно-сміслового засобу комунікаційної взаємодії як потенційної передоснови комунікації, а потім знаково-символьних засобів взаємодії як основи розгортання соціальних форм суспільної взаємодії.

Мова виконує свою комунікативну функцію за допомогою висловлювань і реалізується в мовленні. До основних функцій мови в процесі комунікації належать: комунікативна (функція обміну інформацією); конструктивна (формулювання думок); апелятивна (вплив на адресата); емотивна (безпосередньо емоційна реакція на ситуацію); фатична (обмін ритуальними (етикетними) формулами); метамовна (функція тлумачення), що використовується для перевірки, чи користуються співрозмовники одним і тим самим кодом. Мова не лише виконує такі важливі функції в спілкуванні, як інформаційна, агітаційна та емотивна, що виявляються в різних комбінаціях з перевагою однієї з них. Також мова визначає джерела в процесах соціального наслідування та формування соціальної пам'яті. Завдяки цьому мовна комунікація між людьми є важливим механізмом розвитку та становлення людини як особистості, а також засобом впливу на неї та суспільство в цілому. В науці склалося уявлення про те, що мова поряд з трудовою діяльністю впливала на соціалізацію людст-

ва. Докладному вивченню процесу становлення мови як мовлення присвячено працю [14]. Комунікаційний акт з використанням мови змінив свою форму.

Існує певна узгодженість між фахівцями, що вивчають комунікаційні явища про те, що універсальним засобом зв'язку є мова [1, с. 105]. Тому можна сказати, що діяльнісні аспекти суспільної взаємодії виходять з необхідності впливу суб'єктів один на одного з використанням мови, спочатку усної, а згодом і писемної. Мова як сукупність мовленнєвих дій, внутрішніх або зовнішніх, що задають особливий тип її експлуатації [24]. Важливо розмежовувати мову в її усній та писемній формах, що є необхідним з погляду її діяльнісного аналізу, характеристики елементів щодо учасників комунікаційної дії.

Вербалізація зовнішніх сигналів є переходом до внутрішніх психічних процесів і пов'язує їх із процесом переробки інформації. Мова виявляється також системою знаків і правил, за допомогою яких відбувається кодування й декодування інформації. Головною стає проблема універсальності коду для того, хто передає інформацію, і для того, хто отримує цю інформацію, а також важливою є належність обох авторів до однієї національної мови [14, с. 255]. В історичних коріннях суспільної взаємодії розрізняються ті дві системи формування діяльнісних засад комунікації, що вплинули на становлення засобів техніко-технологічних знарядь та особливостей комунікаційного процесу як основи моделювання й здійснення технологічних програм у цій сфері. Ми дотримуємося позиції, формулювання якої належить А. Соколову, про те, що усна комунікація для передачі сенсу використовує природні вербальні й невербальні канали, посилені технічними засобами. Документальні канали користуються штучно створеними (вручну або за допомогою машин) матеріальними об'єктами, включаючи зображення, тексти, звукозаписи. Поява нового роду соціальної комунікації реалізує інші засоби відтворення комунікаційного процесу [24].

Саму ж мовну комунікаційну діяльність у мовознавстві розглядають як один з аспектів мови, що визначається в системі мови. Визначають також інші види мовної комунікації (розмова, аудіювання, читання та письмо), що, у свою чергу, є предметом соціальних комунікацій і розглядаються в системі комунікації в її інтегральному розумінні.

Зміна засобу комунікаційної дії завжди призводить до появи нової техніки її здійснення, що доповнює вже існуючі [18; 23]. Усна передача у вигляді міфів, ритуалів збереглася, але з'явилася й нова можливість закріплення набутих знань та інформації про життєвий світ людей з використанням певних носіїв інформації. Уже на

передписемній стадії використовували різні предмети або знаряддя для відображення змісту повідомлень, які набували символічного значення.

Поява писемності в наступний історичний період дала змогу науковцям провести певні паралелі функціонування усної та писемної мови, вивчити механізми переведення зовнішнього знаку до внутрішнього, а також перетворення елементів культурного середовища на світ особистості. Розвиток техніки та технології документальної комунікації пов'язаний з виникненням усної мови, а її продовження – з виникненням писемності [30, с. 4; 23; 26]. Писемність – це така система знаків, що закріплює мову та лежить в її основі, проводячи зв'язки між образом і вимовою.

Прототипом писемності були символічні предмети й умовні мнемонічні знаки, які вживали для позначення таких почуттів, як любов, ненависть тощо; предмети, які вказували на статус людини, тощо. Найбільш поширеним серед цього виду є наскельний живопис [5, с. 8]. Після предметного письма з'являється піктографічне. Воно є відображенням ідеографічної комунікації, в основі якої лежить співвідношення змісту посилання та предметної форми.

Піктографія, або малюнкове письмо, є ознакою передписемності. Тому виникає можливість відокремити етап дописемної комунікаційної діяльності, що базується на двох основних принципах функціонування мови: ідеографічному та фонетичному. Доведено, що зовнішній вигляд ідеографічних символів не пов'язаний з принципами звучання слів, він залежить від соціальних традицій, від матеріалу для письма та від письмових інструментів [31]. Уже на письмовому етапі з'являється нова стадія комунікаційних технологій, яка зумовлена переходом від смислу до звуку.

Звуко-літерна писемність знаменувала нову техніку писемної мови. Знак у цій техніці відповідає не слову, морфемі, а звуку. На цій стадії писемності зміст повідомлення передавали не напряму, як це було в піктографічній або в ієрогліфічній писемності, а через звуковий потік комбінації літер або алфавітну техніку.

Алфавітна писемність розширила мережі відтворення знань та інформації за рахунок більшої свободи висловлення думок, використання словесних форм, наповнення мови новими лексичними одиницями. Процес оволодіння технікою письма з використанням алфавіту значно спростив оволодіння письмовою технікою для великої кількості людей.

Новим етапом розвитку соціально-комунікаційної діяльності стало книгодрукування. Масове поширення інформації завдяки друкованим носіям зумовило виникнення нових

можливостей соціальної взаємодії та розвитку суспільства. На зміну процесу переписування книг від руки прийшло книгодрукування (середина XV ст.). Вважається, що вперше друкувати книги почали в стародавньому Китаї та Кореї за допомогою технології, яка дістала назву ксилографія. Таким чином, було покладено початок машинної ери комунікаційної діяльності. Використання машинної техніки вплинуло на соціально-комунікаційні процеси. Виникли не тільки нові канали комунікацій, але склалися нові сфери соціально-комунікаційної діяльності. Визначною характеристикою співіснування різних машинних комунікаційних засобів стала гібридизація комунікаційних засобів (фотографія, з середини XIX ст.).

Схему змін соціально-комунікаційної діяльності на основі техніко-технологічних перетворень розглянуто в працях [11; 18]. Нові знаряддя (телефон, телеграф, ксерокс) або радіоелектронні (радіомовлення, кіно, телебачення, відеозапис, електронна поліграфія) відкрили електромеханічну й електричну епоху в соціально-комунікаційних технологіях. Ці знаряддя значно розширили можливості усної та документальної комунікації й стали базою поширення машинного виробництва в соціально-комунікаційній системі. Нові комунікаційні засоби дають змогу більш оперативно, надійно, дистанційно, економічно, комфортно обмінюватися вербальними та невербальними повідомленнями, створювати, зберігати й розмножувати документи різних типів. Завдяки цьому розширюється сфера традиційних комунікацій, формуються передумови виникнення електронної комунікації [24].

Поява інформаційної системи тісно пов'язана з її "комп'ютерним" трактуванням як прикладної програми підсистеми, орієнтованої на збір, зберігання, пошук і обробку текстової та/або фактографічної інформації. Більшість інформаційних систем, до складу яких включені такі типові програмні компоненти, як "діалоговий ввід-вивід", "логіка діалогу", "прикладна логіка обробки даних", "логіка управління даними", "операції маніпулювання файлами і/або базами даних", працюють у режимі діалогу з користувачем" [22, с. 24].

Інформатизація суспільства в XX ст. дала питань, що пов'язані з немовними діями в інформаційних системах. У наш час невербальна комунікація також не залишилась без змін. Особливого розвитку вона набула в системі образотворчої комунікації. Образотворчі комунікаційні засоби вважають первинними формами в комунікаційних відносинах. У сучасній комунікаційній проблематиці вивчення художньої культури посідає одне з провідних місць у засвоєнні нового комунікаційного простору. У другій по-

ловині XX ст. набув поширення термін "комунікативна функція". Він стосується багатьох галузей художньої культури. Особливо увагу, згідно з працею Л. Воєводиної, дослідники приділяли семантичній спрямованості еволюції музичних форм [6]. Було чітко визначено такі складові елементи музичної комунікації, як розпізнання, запам'ятовування, порівняння, вивчення збігів та розбіжностей.

Образотворчі комунікаційні засоби вважають первинними формами в комунікаційних відносинах. У сучасній комунікаційній проблематиці вивчення художньої культури посідає одне з провідних місць у засвоєнні нового комунікаційного простору. Фактично це відповідає формуванню екранної культури комп'ютерної епохи. Тобто складається певна ситуація, коли традиційна технологія використання знаково-символьної комунікації мовної природи в суспільній взаємодії доповнюється новими видами та формами. Сучасні електронні комунікаційні системи на основі мультимедіа відтворюють елементи різних мовних і немовних фактів соціальної взаємодії, роблять можливим комплектування мовних рядів різних видів соціальної комунікації. Крім того, вони комплектують усі природні модальності сприйняття людиною реальності, тим самим зумовлюють становлення мультимодального соціально-комунікаційного простору як нової суспільної реальності.

В умовах інтерактивних комунікаційних мереж і засобів, що конвергуються, формуються супертекст і метамова, які вперше в історії об'єднують в одній і тій самій системі письмові, усні та аудіовізуальні способи людської комунікації. Потенційна інтеграція в одній і тій самій системі текстів, зображень, що взаємодіють з безліччю різних точок, у вибраний час (у режимі реального часу або із запізненням), у глобальній мережі, фундаментально змінюють характер комунікації [21].

Стан функціонування й тенденції розвитку соціально-комунікаційної діяльності робить реальними гіпотетичні припущення щодо завершення глобального еволюційного циклу в соціально-комунікаційній підсистемі суспільства.

У контексті завдань статті слід згадати, як відбувалося оволодіння інформаційними технологіями в комунікаційній сфері. Зауважимо, що в загальному вигляді під інформаційною технологією розуміють упорядковану сукупність методів переробки, тиражування, розповсюдження, зберігання та використання інформації в процесі цілеспрямованої суспільно-виробничої діяльності. У соціально-комунікаційному контексті автор роботи запропонувала розуміти інформаційну технологію як мистецтво (вміння) маніпулю-

вати інформаційними матеріалами за допомогою штучних інструментів [10]. До цього наближається й визначення, яке надає Д. Ловцов у вищезитованій праці [18, с. 3].

Автор праці [10] наводить етапи змін інформаційних технологій у соціально-комунікаційній сфері. Вона зазначає, що на першому етапі інформацію ще не розглядали як ресурс. Комунікаційна діяльність зосереджена на функції організації документальних масивів.

Другий етап, хронологічно обмежений початком ХХ ст. (20–30-х рр.), пов'язаний з управлінням документальними потоками, формуванням вторинних документопотоків. Основним завданням на той час було управління фізичними носіями: їх збиранням, збереженням, розташуванням, вибором методів фіксації, розповсюдження.

У період з початку ХХ ст. до кінця 40-х рр. головним чином порушували проблеми, пов'язані з діяльністю засобів масової інформації. У наступний період (1950–1960-ті рр.) набули поширення процеси включення до інформаційної діяльності інформаційної техніки та технології й вирішення завдання оптимізації роботи з інформацією й створення електронних баз даних (БД) у науково-технічній сфері. Перехід від машинної праці до автоматизованої був пов'язаний з появою ЕОМ та розвитком інформаційних технологій [7]. Потік інформації на традиційних носіях доповнено машиночитаними носіями (мікрофільми, магнітні стрічки, оптичні диски тощо). У 1970-х рр. у НІП були визначені елементи захисту прав громадян та організацій на загальнодоступну інформацію, гарантовані Конституцією країни, а також аспекти інформаційної безпеки [18]. Протягом 1980-х рр. сформульовані й набули розвитку принципи та положення державної політики інформації, розпочиналась широкомасштабна інформатизація сфери соціальних комунікацій та соціальної діяльності. Усвідомлення факту формування інформаційного суспільства відбулось ще наприкінці 1960-х рр., але правової підтримки державна інформаційна політика набула на початку 1980-х рр. [2; 12].

Загалом розвиток інформаційної технології розпочався з екстенсивного впровадження комп'ютерної техніки й засобів зв'язку шляхом удосконалення програмного забезпечення до рівня "непрофесіоналів", до електронних персональних комплексів, що забезпечує автоматизацію знань особистості інформаційної політики, етапи становлення інформаційного суспільства [7; 11].

Розвиток різних підходів до управління інформацією можна подати, порівнюючи з еволюцією інформаційних технологій та інформаційних систем. Проектні основи ІС розвивалися в напрямі створення багатови-

користовуваних систем на лінії ЕОМ, а потім однокористувацьких на ПК. Обчислювальні системи еволюціонували від великих центральних обчислювальних комплексів (ЦОК) в оточенні багатьох терміналів до розподілених систем обробки даних, що базувалися на комбінації великих ЕОМ, міні- та мікро-ЕОМ і каналів передачі даних. У 1980-х рр. обчислювальні системи трансформувалися в мережеві структури (мережі ЕОМ), виникла глобальна мережа Інтернет. Зауважимо, що таким чином відбувся перехід від ручної, машинної праці до автоматизованої на всіх етапах комунікаційного процесу.

Становлення системи соціальних комунікацій викликало нові питання щодо функціонування, організації, управління комунікаційними структурами, питання норм, правил, стандартів соціально-комунікаційної діяльності. Стало важливим розрізняти предмет праці в різних соціально-комунікаційних каналах. Питання про предмет комунікації виник порівняно недавно – у період становлення теорії соціальних комунікацій у 70-х рр. ХХ ст. Основою формування уявлень про предмет комунікацій було вивчення комунікаційної діяльності, де предмет комунікаційного праці стали розглядати як одну з форм матеріально-речової або матеріально-психічної субстанціональності освоєння (опосередкування) простору буття людини як об'єкта впливу комунікаційних технологій [9, с. 256]. Суттєвим внеском у формування уявлень про предмет комунікації до цього часу були психологічні дослідження інтелектуально-пізнавальної діяльності та чуттєво-емоційної активності людини в процесі спілкування (Л. Відгенштейн, К. Виготський, О. Леонт'єв, Ж. Піаже). Слід також додати вивчення питань об'єктивації інформації в науково-інформаційних процесах, знакову природу інтелектуальної діяльності людини й образно-символічну знаковість у мистецтві. Серйозним теоретичним внеском у вивчення теми стали дослідження книжково-документальної предметності в галузі книгознавства, бібліотекознавства, документознавства, архівознавства. Остаточо питання про предметність комунікаційної взаємодії сформувалося в період інформатизації, створило необхідні передумови для формування уявлень про інформацію як предмет людської праці на рівні з матеріально-речовими формами. Огляд поглядів на предметність праці викладено в роботі [9, с. 256–258]. Як предмет праці розглядають, зокрема, документ, інформація, знання [11]. Звичайно, соціально-комунікаційна діяльність і праця в комунікаційній сфері суспільства набувають різних праксеологічних ознак, що потребує свого спеціального дослідження.

Вербальна комунікація здійснюється через мову, і вона є універсальним засобом пе-

редачі смислу повідомлень, вона є основою кодування й декодування інформації в комунікаційному процесі. Технології мовної комунікації трансформувалися відповідно до соціально-культурних станів суспільної взаємодії.

Набула поширення точка зору на процес функціонування комунікаційної мови мережі як намагання подолання традиції друку [4]. Головною проблемою при цьому лишається інтерпретація змістовного (смыслового) і формального (знаково-символьного) засобів комунікації. Двоїстість процесу сприйняття та обробки інформації розвинута в ході створення інформаційних систем штучного інтелекту, а також у втіленні проектів мультимедійних форм художньої комунікації, зокрема презентаційних [28]. Важливим фактором модернізації та розвитку кінотехнологій, наприклад, вважають мистецтво мережових презентацій. Їх розглядають як варіант розвитку традицій образного мистецтва, зокрема екранних мистецтв [20]. Такі самі питання постають і при аналізі художнього тексту як явища іншої форми соціальної комунікації – писемної [3].

Значення культурної гібридизації як фундаментальної логіки культурних змін переконливо показав у своїх дослідженнях М. Маклюен (McLuhan). Зокрема, на прикладі поширення друку він показав визначальну роль цієї технології в культурній динаміці XV–XIX ст.

Техно-мистецька гібридизація, як припустив він у своїх дослідженнях, почалася в XV ст. з винаходу й поширення друку. Поєднання літературної традиції з дистрибутивною силою друкованої технології змінило всю європейську цивілізацію. За свідченнями автора роботи, технології друку – це техно-художній гібрид першого порядку. У кінці XIX – на початку XX ст. техно-мистецька гібридизація виходить на новий рівень в естетиці кінематографа – гібрида, в якому технологія починає значною мірою диктувати естетичний (візуальний) зміст кіномистецтва при збереженні залежності від його театральньо-драматичної нарративної основи (гібриди другого порядку). Технологічна система повністю опосередкувала творчий процес у кінематографії.

Ми перебуваємо на етапі суттєвих перетворень у системі соціально-комунікаційної діяльності, що потребують свого системного вивчення, виявлення інтеграційних тенденцій у сфері соціально-комунікаційної діяльності.

IV. Висновки

Людина, що вийшла з природи завдяки розвитку систем мислення та мовної діяльності, створила штучні засоби встановлення контактів, формування спілкування як особливих типів людської діяльності поряд з трудовою й когнітивною діяльністю, що є

базисними формами життєдіяльності людини та становлення людської цивілізації.

Еволюція знаково-символьних відносин є однією з функцій загальної системи суспільної взаємодії, що знаменувало її біосоціально-культурний етап функціонування. Як з'ясувалося в епоху інформатизації комунікаційної сфери, знаково-символьні засоби комунікації є джерелом віртуалізації. На це звертають увагу дослідники сучасної системи соціальних зв'язків, які виокремлюють декілька основних підходів до визначення функцій знаково-символьного обміну в інформаційному суспільстві: забезпечує розширення меж реальності для людської свідомості; формує орієнтаційні та ціннісні уявлення людини; первинна рефлексивна форма, що підтримує структуру асоціативних полів свідомості; забезпечує розвиток форм просторово-часових відносин; володіє інваріантністю [28].

Кожен елемент культури в наш час взагалі сприймають як знак (Ю. Лотман). Кожен знак має два елементи: означальне (матеріальна форма знака), означуване: соціальне, предметне (предмет) і смислове (спосіб) значення; особистісний сенс. Тобто в самій структурі комунікаційного акту закладено алгоритм, який зазнає технологізації. Така технологізація відбувалася в становленні мови як мовлення та мови як писемності. Усна й письмова мови створюють формування дописемного та писемного етапів соціально-комунікаційної діяльності. На кожному з них виявляються свої нормативні й методичні властивості комунікаційного предмета, засобу, що протягом розвитку соціальної взаємодії досягли певного рівня технологізації. Цей аспект ще потребує свого спеціального розгляду.

Етапи розгортання технологічної основи мови в її знаково-символьному виразі можна подати в послідовності: знаряддя праці як знаки, досвід володіння якими передавався від однієї людини до іншої; іконічні знаки (малюнки, жести) уже набули ознак техніки, якої навчалися індивіди, які взаємодіяли між собою; індексні знаки, що потребували певного консенсусу, однакового розуміння спільнот індивідів; символічні знаки, знаки людської мови (розмовна та писемна мови); писемність; друк; електронні засоби передачі інформації, сучасні інформаційні технології.

Електронний етап збігається з запровадженням автоматизованих інформаційних технологій. Глобальний комунікаційний простір сучасності формується як нові умови, нова соціальна реальність поширення електронних зразків повідомлень, що мають міцну властивість, не є стійкими в часі та просторі, але відтворюють змістовне наповнення існуючих соціальних зв'язків і відносин. У цьому просторі відбувається широкомасштабний процес трансформації звичних

засобів комунікаційної взаємодії та зразків суспільної культури, що також стає ілюзорною й водночас реальністю в реальності. Технології суспільної взаємодії в будь-яких формах вимагають серйозної підготовки людини до існування в нових умовах володіння мовою мережевого простору.

Таким чином, зміна технологічного способу комунікаційної діяльності зумовлена переходом від знаково-символьної комунікації до алфавітного письма та електронного кодування інформації в електронних системах. Відповідно до цього здійснюються трансформації комунікаційної діяльності за засобом виробництва від м'язово-ручного, машинного до автоматизованого. Зміни засобу комунікації, засобу комунікаційної діяльності та виробництва, предметності комунікаційної праці становлять механізм трансформацій соціально-комунікаційної діяльності протягом її історичного розвитку.

Список використаної літератури

- Бацевич Ф.С. Основи комунікативної лінгвістики : підручник / Ф.С. Бацевич. – К. : Академія, 2004. – 342 с.
- Бебик В.М. Соціальні комунікації та їх роль у функціонуванні суспільної сфери / В.М. Бебик // Бібліотека ВНЗ на новому етапі розвитку соціальних комунікацій : монографія / за ред. В.О. Ільганаєвої, Т.О. Колесникової. – Донецьк : Вид-во Маковецький, 2010. – С. 6–30.
- Біличенко О.Л. Художня література в інформаційно-комунікаційному просторі сучасності / О.Л. Біличенко. – Слав'янськ : СДПУ, 2012. – 351 с.
- Бродецкий А.Я. Внеречевое общение в жизни и в искусстве. Азбука молчания / А.Я. Бродецкий. – М. : Владос, 2000. – 192 с.
- Владимиров Л.И. Всеобщая история книги: Древний мир Средневековье. Возрождение. XVII в. / Л.И. Владимиров. – М. : Книга, 1988. – 310 с.
- Воеводина Л.П. Теория музыкальной коммуникации (в теоретическом наследии В.В. Медушевского) [Електронний ресурс] / Л.П. Воеводина // Філософські дослідження : зб. наук. пр. – 2010 – № 12. – Ч.1 – Режим доступу: http://archive.nbuv.gov.ua/portal/soc_gum/mz/2010_17/17.pdf.
- Громов Г.Р. Очерки информационной технологии / Г.Р. Громов. – М. : Инфо-арт, 1992. – 336 с.
- Гулевич О.А. Психология коммуникации / О.А. Гулевич. – М. : Московский психолого-социальный ин-т, 2007. – 384 с.
- Ільганаєва В.А. Соціальні комунікації (теорія, методологія, діяльність) : словарь-справочник / В.А. Ільганаєва – Х. : КП "Городская типография", 2009. – 392 с.
- Ільганаєва В.О. Інформація та знання в інформаційно-комунікаційних процесах [Електронний ресурс] / В.О. Ільганаєва // Social-Science : укр. наук. журнал. – Режим доступу: <http://www.socialscience.com.ua/journalcontent/91/9afe74f3d90b5a4ed00ed0d5407871f>.
- Ільганаєва В.О. Бібліотечна освіта: нова парадигма розвитку / В.О. Ільганаєва. – К. : Ред. журн. "Бібліотеч. Вісник", 1996. – 256 с.
- Ільганаєва В.О. Інституалізація соціально-комунікаційної сфери суспільства / В.О. Ільганаєва // Освіта регіону: політологія, психологія, комунікація. – 2008. – № 1. – С. 60–68.
- Кашкин В.Б. Введение в теорию коммуникации : учеб. пособ. / В.Б. Кашкин. – М. : Флинта : Наука, 2013. – 224 с.
- Клюев Е.В. Речевая коммуникация : учеб. пособ. / Е.В. Клюев. – М. : РИПОЛ КЛАССИК, 2002. – 320 с.
- Конецкая В.П. Социология коммуникации : учебник / В.П. Конецкая. – М. : Международный ун-т бизнеса и управления, 1997. – 304 с.
- Лагун А.Е. Невербальное поведение: к методике использования в социологическом исследовании / А.Е. Лагун // Социологическое исследование. – 2004. – № 2. – С. 115–123.
- Леонтьев А.Н. Деятельность. Сознание. Личность / А.Н. Леонтьев. – М. : Политиздат, 1975. – 304 с.
- Ловцов Д.А. Информационно-правовое знание: теоретико-концептуальные аспекты / Д.А. Ловцов // НТИ РАН. Сер. 2. Информ. процессы и системы. – 2004. – № 11. – С. 1–6.
- Меграбян А. Психодиагностика невербального поведения / А. Меграбян. – СПб. : Речь, 2001. – 256 с.
- Нургалева Л.В. Искусство сетевых презентаций в свете интерпретационной эстетики [Електронний ресурс] / Л.В. Нургалева. – Режим доступу: <http://huminf.tsu.ru/e-journal/magazine/2/nurg.htm>.
- Ольшанская А.В. Коммуникативные глобальные технологии и развитие человека / А.В. Ольшанская // Глобализация и перспективы современной цивилизации. – М. : КМК, 2005. – С. 224–234.
- Петров В.Н. Информационные системы / В.Н. Петров. – СПб. : Питер, 2003. – 688 с.
- Семенюк Э.П. Социокультурная интеграция человечества и информатики / Э.П. Семенюк // НТИ. Сер.1. – 2009. – № 1. – С. 1–12.
- Соколов А.В. Введение в теорию социальной коммуникации / А.В. Соколов. – СПб. : СПбГУП, 1996. – 319 с.

25. Степанов Ю.С. Семиотика / Ю.С. Степанов. – М. : Наука, 1971 – 145 с.
26. Тайлор Э. Первобытная культура / Э. Тайлор ; пер. с англ. Д.А. Коропчевского. – М. : Политиздат, 1989. – 573 с.
27. Тарабанов Н.А. Информационная система как предмет семиотики [Электронный ресурс] / Н.А. Тарабанов. – Режим доступа: <http://huminf.tsu.ru/jurnal/files/vol6/tarabanov5.pdf>.
28. Тюлюпова Л.Д. Некоторые особенности и проблемы применения современных методик коммуникативного аудита / Л.Д. Тюлюпова, Л.В. Нургалева // Гуманитарная информатика : сб. статей. – Томск : Изд-во Том. ун-та, 2005. – С. 89–96.
29. Холод О.М. Соціальні комунікації: соціо-і психолінгвістичний аналіз : навч. посіб. – 2-ге вид., доп. і перероб. – Л. : ПАІС, 2011. – 288 с.
30. Шайкевич А.Я. Введение в лингвистику : учеб. пособ. / А.Я. Шайкевич. – М. : Изд-во Рос. открытого ун-та, 1995. – 302 с.
31. Wharton T. Pragmatics and Non-Verbal Communication / T. Wharton. – Cambridge University Press, 2009. – 219 p.

Стаття надійшла до редакції 16.05.2014.

Моисеева Н.И. Исторические трансформации социально-коммуникационной деятельности: этапы и механизмы

В статье рассматриваются основные этапы становления социально-коммуникационной деятельности, связанные с биологическими возможностями человека, потребностями установления общественных связей и развития общества. Определяются биосоциальный, дописьменный, письменный и электронный этапы развития коммуникационной деятельности. Анализируются элементы механизма трансформации социально-коммуникационной деятельности. К механизмам трансформации социально-коммуникационной деятельности отнесено поэтапную смену средства коммуникации, средств коммуникационной деятельности и производства, предмета коммуникационной труда.

Ключевые слова: социально-коммуникационная деятельность, факторы развития, этапы, трансформация.

Moiseeva N. Historical transformation of social-communication activity: stages and mechanisms

In the article are considered the main aspects of development of methodology of research of social communication and characterized basic philosophical principles ontology, gnoseology, dialectics, axiology, teleology. The sources of studying of social communication, associated with the philosophy of communication are discovered. In the article is proved the existence of contradictions in the methodological field of social communication, which is a consequence of long-term development of the theory of social communication in the framework of different scientific disciplines: philosophy, psychology, sociology, pedagogy, cultural etc.

The pepper supports the position of subsystem importance of methodological approaches of different sciences of the system of social communication as a separate type of social activity. Institutionalizing the sphere of social communication involves consideration of social communication activities as a whole object of social communication.

In this work is clarified the conditions of formation of system methodology of social communication knowledge, which involves not only interdisciplinary connections of the methodology of subsystem levels of social communication, but also the required integration methodology in accordance with the formation of social communication activities as an independent subsystem of society.

The article explains the presence of three main trends of the development of the methodology of the study of social communication: the expansion of methodological aspects; integration of the methodology based on the regulations on the integrity of the social communication subsystem of the society; strengthening based on axiological, teleological and praxeological aspects.

Key words: methodology, theory of social communication, philosophy of communication, social communication actions, interdisciplinary interaction, development trends.